

Druga strana heroja: Ahilej i Arjuna u kontekstu odbijanja odlaska u rat

Braus, Gian Luca

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:857415>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-22**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za klasičnu filologiju

Preddiplomski sveučilišni studij grčkog jezika i književnosti (dvopredmetni)

Gian Luca Braus

**Druga strana heroja: Ahilej i Arjuna u kontekstu
odbijanja odlaska u rat**

Završni rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za klasičnu filologiju

Preddiplomski sveučilišni studij grčkog jezika i književnosti (dvopredmetni)

Druga strana heroja: Ahilej i Arjuna u kontekstu odbijanja odlaska u rat

Završni rad

Student/ica:

Gian Luca Braus

Mentor/ica:

dr. sc. Maria Mariola Glavan

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Gian Luca Braus**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Druga strana heroja: Ahilej i Arjuna u kontekstu odbijanja odlaska u rat** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 12. listopada 2020.

Druga strana heroja: Ahilej i Arjuna u kontekstu odbijanja odlaska u rat

Sažetak

U ovom radu uspoređuju se prikazi Ahileja i Arjune po kriteriju zajedničkih motiva odbijanja odlaska u rat i preuzimanja ženske uloge. Glavni izvori su izvorni tekstovi Homerove *Ilijade*, Stacijeve *Ahileide* i *Vyāsine Mahābhārate* iz kojih se izvlače citati o spomenutim motivima. Dodatni izvori uključuju i nekoliko znanstvenih članaka te prijevode tekstova.

Ključne riječi: Ahilej, Arjuna, odbijanje, rat, heroj

The Other Side of the Hero: Achilles and Arjuna in the Context of the Refusal of Going to War

Summary

In this paper depictions of Achilles and Arjuna are compared according to literary motifs that they have in common, namely the fact of their refusal to go to war and their assumption of a female role in doing so. The main sources used are primary sources including Homer's *The Iliad*, Statius' *Achilleid*, and *The Mahābhārata* of Vyāsa, from which citations exemplifying the aforementioned motifs are given. Further sources include academic articles and translations of the texts in question.

Key words: Achilles, Arjuna, war, dodging, hero

SADRŽAJ

1. UVOD	6
2. MOTIV ODBIJANJA ODLASKA U RAT	6
2.1 Ahilej: Život ili slava	6
2.2 Arjuna: Rodbina ili čast	9
3. ŽENSKA STRANA EPSKIH JUNAKA	12
3.1 Ahilej kao transvestit	13
3.2 Arjuna kao eunuh ili hermafrodit	15
4. ZAKLJUČAK	16
5. IZVORI I LITERATURA	18

1. UVOD

Cilj je ovog završnog rada metodom uspoređivanja sadržaja izvornih tekstova *Ilijade*, *Ahileide* i *Mahābhārate* odrediti sličnosti između dvaju junaka koji se u njima pojavljuju i kao takvi imaju glavne uloge u djelima. Konkretno, riječ je o Ahileju, ratniku božanskoga podrijetla koji se bori pod zidinama grada Troje u Homerovoj *Ilijadi*, a prerušava u ženu u *Ahileidi*, i o Arjuni, također ratniku i vrhunskome strijelcu koji se uz svoju braću u indijskom epu *Mahābhārati* bori u ratu protiv vlastitih rođaka na svetom polju *Kurukṣetri*. Kriterij po kojemu će se ta dva epska junaka uspoređivati su motiv odbijanja odlaska u rat i motiv preuzimanja uloge žene koji su prisutni kod oba lika, zato fokus pada na deveto pjevanje *Ilijade*, 23. pjevanje *Mahābhārate* i prvo pjevanje *Ahileide*, iz kojih će se izvlačiti citati.

2. MOTIV ODBIJANJA ODLASKA U RAT

Jedna sasvim neobična crta koju bi rijetko tko mogao lako pripisati epskim junacima koji su, kako to inače biva, oličenje hrabrosti i vrline te odlučni i nepokolebljivi ratnici, spaja upravo ovu zanimljivu dvojicu junaka. Naime, iako su po ostalim karakteristikama i postupcima oni stereotipni epski heroji koji se mogu podičiti svakakvim nadljudskim ratnim pothvatima, i Homerov bogoliki Ahilej i moćni strijelac Arjuna iz golemoga¹ indijskoga epa *Mahābhārate* ističu se iz mnoštva takvih zbog toga što u jednom trenutku unutar svojih priča odbijaju stupiti u rat. Premda zbog njihovih ratničkih sposobnosti oba rata u stvari ovise o njihovu sudjelovanju, čega su svi njihovi drugovi, pa i oni sami, svjesni, obojica oklijevaju i nipošto ne žele sudjelovati u sukobu: jedan zato što unaprijed zna da će, stupi li u rat, sigurno izgubiti život, ali steći vječnu slavu, a drugi zato što ne želi uzrokovati smrt vlastite rodbine s kojom je prije rata zajedno odrastao i prema kojoj gaji duboke osjećaje privrženosti.

2.1 Ahilej: Život ili slava

Sama radnja Homerove *Ilijade* započinje u devetoj godini rata pod Trojom, i to žestokom svadom između vođe Grka Mirmidonaca Ahileja i častohlepnoga vođe grčke vojske

¹ *Mahābhārata* se sastoji od 18 *parva* (knjiga) i 10000 *śloka* (dvostiha). Vidi: Winternitz, str. 321-322.

Agamemnona,² koja izbija kada Agamemnon, moravši vratiti vlastitu robinju njezinu ocu³ kako bi ublažio ljutnju boga Apolona koji je, rasrđen, bacio kugu na Grke koji su zbog toga pretrpjeli brojne gubitke, u zamjenu zahtjeva Ahilejevu robinju Briseidu, što ovaj doživljava kao tešku uvredu i dokaz Agamemnonove beskrajne pohlepe; zbog tog čina Ahilej odbija sudjelovati u daljnjim bitkama, što je uzrok brojnim gubicima s grčke strane.⁴

U devetom pjevanju, kada Agamemnon, očajan zbog izgubljenih bitaka, napokon shvati grešku koju je počinio, šalje pred Ahilejev šator pomirbeno poslanstvo koje se sastoji od lukavoga Itaćanina Odiseja, snažnoga Salaminjanina Ajanta, koji je ujedno i Ahilejev rođak s očeve strane, te mudroga staroga Feniksa,⁵ kako bi ga uz ponudu brojnih darova među kojima je i sama Briseida nagovorili da zaboravi svoju srdžbu i ponovno stupi u boj s Trojancima, što on ljutito odbija uz podulji monolog u kojemu iznosi kako ga je Agamemnon prevario te kako se namjerava vratiti kući.

Tu se otkriva pravi razlog zašto se uz sve ponuđene darove, zbog kojih bi se vjerojatno svaki drugi čovjek, ma kako bio povrijeđen, svakako pretao ljutiti i vratio u bitku, Ahilej i dalje ne želi boriti:

„οὐ γὰρ ἐμοὶ ψυχῆς ἀντάξιον οὐδ' ὄσα φασὶν
Ἴλιον ἐκτῆσθαι εἴ ναιόμενον πτολίεθρον
τὸ πρὶν ἐπ' εἰρήνης, πρὶν ἔλθεῖν υἴας Ἀχαιῶν,“⁶

(Naime, nije meni vrijedno duše niti ono što govore / da je Ilij, dobro nastanjeni grad, uživao / prije, za vrijeme mira, prije nego što su došli sinovi Ahejaca,)⁷

Iz ovoga se vidi da Ahileja zapravo ne muči nepravda koju mu je nanio Agamemnon, već je ona samo jedan od argumenata u korist odustajanja od rata i slavne smrti kako bi vodio dug i miran život, što se dalje u njegovu govoru dodatno objašnjava kada poslanicima otkriva

² „ἔξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε / Ἄτρεΐδης τε ἄναξ ἀνδρῶν καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.“ (otkad se prvo rastaviše posvadiвши se / Atrejević, vođa junaka i božanski Ahilej) Homer, 1. 6-7.

³ Agamemnonova je robinja Hriseida, a njezin je otac Apolonov svećenik Hriz. Vidi: Homer, 1. 11, 114.

⁴ Vidi: Homer, 1; Lesky, str. 32-33

⁵ Svatko od trojice Ahileju drži poseban govor kako bi ga nagovorio da se vrati u bitku. Vidi: Lesky, str. 35, Homer, 9. 225-306; 434-603; 624-642.

⁶ Homer, 9. 401-403.

⁷ U radu su prijevodi vlastiti.

kako mu je suđeno ili umrijeti u ovom ratu i ostati vječno zapamćen kao veliki ratnik ili otići kući i proživjeti dug život:

„μήτηρ γάρ τέ μέ φησι θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα
διχθαδίας κήρας φερέμεν θανάτοιο τέλος δέ.
εἰ μὲν κ' αἴθι μένων Τρώων πόλιν ἀμφιμάχωμαι,
ᾧλετο μὲν μοι νόστος, ἀτὰρ κλέος ἄφθιτον ἔσται·
εἰ δέ κεν οἴκαδ' ἴκωμι φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν,
ᾧλετό μοι κλέος ἐσθλόν, ἐπὶ δηρὸν δέ μοι αἰὼν
ἔσσεται, οὐδέ κέ μ' ᾧκα τέλος θανάτοιο κιχεῖν.“⁸

(Naime, meni majka kaže, božica Tetida srebronoga / da ishod (moje) smrti nosi po dvije glave. / Ako ostanem ovdje i borim se oko grada Trojanaca, / propao mi je povratak, no slava će (mi) biti besmrtna; / ako pak otidem kući u voljenu očinsku zemlju, / propala mi je dobra slava, no vijek će mi dugo / trajati, i neće me brzo stići trenutak smrti.)

Nakon govora sve trojice poslanika, Ahilej i dalje ostaje pri svojoj prijašnjoj nakani i tvrdi kako će se uključiti u boj samo ukoliko sam kralj Prijam ili njegov sin Hektor dođu do lađa njegovih Mirmidonaca, na što se poslanici razočarano vraćaju Agamemnonu i prenose mu Ahilejevu poruku.⁹

U šesnaestom se pjevanju Ahilejev rođak i najbolji prijatelj Patroklo sažalijeva nad Grcima i moli Ahileja da mu posudi svoj oklop kako bi Trojanci, koji su već stigli do grčkih lađa, pomislili da se strašni Ahilej ponovno bori na strani Grka i uplašili se. Ahilej na to pristaje, ali pod uvjetom da se ovaj bori samo dok Trojanci ne budu odbijeni od lađa, na što se Patroklo oglašuje i tjera Trojance do samih zidina grada, pri čemu ubija Zeusova sina Sarpedona¹⁰ te započinje borbu s Hektorom koji ga uz pomoć boga Apolona ubija, pa u sedamnaestom pjevanju s njega svlači i na sebe oblači Ahilejev oklop.¹¹

Po Menelajevoj zapovijedi Antiloh javlja Ahileju Patroklovu tragičnu smrt na što Ahilej poludi od tuge i zaurla toliko jako da ga čuje njegova majka, božica Tetida, koja mu se ukazuje i tješi ga. Ahilej se odlučuje vratiti u bitku,¹² a budući da je Hektor zaplijenio njegov oklop usmrtivši Patrokla, ona odlazi kod boga-zanatlije Hefesta koji posebno za Ahileja kuje

⁸ Homer, 9. 410-416.

⁹ Vidi: Homer, 9. 644-694.

¹⁰ Vidi: Homer, 16. 419-504.

¹¹ Vidi: Lesky, str. 37.

¹² Vidi: Homer, 18, 1-126; Lesky, str. 37

oklop s kacigom i golemim ukrašenim štitom čiji se detaljan opis nalazi na kraju osamnaestoga pjevanja.¹³

U devetnaestom se pjevanju Ahilej miri s Agamemnonom, koji mu daje obećane darove zajedno s Briseidom, za koju se kune da nije ni dotakao.¹⁴ Dok se Grci goste prije bitke, on posti kako hrana i vino ne bi umanjili njegov borbeni duh i želju za osvetom, zatim oblači svoj novi blistavi oklop i sprema se za bitku prije koje mu njegov konj Ksant, zadobivši uz Herinu pomoć dar govora, proriče smrt.¹⁵ U bitci se Ahilej strahovito obrušava na Trojance i vrši strašan pokolj, zbog čega se čitav tok rijeke Skamandar puni krvlju i osakaćenim truplima palih ratnika, izazivajući bijes samoga boga koji u rijeci obitava, i koji navaljuje na Ahileja u pokušaju da ga utopi strašnom bujicom, ali u tome ne uspijeva jer u Ahilejevu pomoć pristiže Hefest koji podiže vatrenu oluju, omogućujući mu tako bijeg.¹⁶

Bog Apolon se prurušava u trojanskog vojnika i odvlači pozornost Ahileju kako bi Trojanci pred njegovim naletom uspjeli sigurno pobjeći u grad, nakon čega Hektor sam ostaje na bojišnici izvan grada i, ugledavši bijesnog Ahileja, bježi od njega oko zidina sve dok ga Atena ne zaustavi na prijevaru, pa biva prisiljen zaustaviti se i suočiti se sa svojim zakletim neprijateljem.¹⁷ Tada nastupa njihova kratka borba, prilikom koje Ahilej kopljem pogađa Hektora u vrat i usmrćuje ga, te se tako osvećuje za Patroklovo ubojstvo.¹⁸

2.2 Arjuna: Rodbina ili čast

Radnja *Mahābhārate* temelji se na sukobu oko nasljeđivanja kraljestva koji se odvija između sinova kralja *Pāṇḍua*, koji se nazivaju *Pāṇḍavama*,¹⁹ i sinova njegova starijega brata *Dhṛtarāṣṭre*, koji se nazivaju *Kauravama*.²⁰ Naime, mlađi brat *Pāṇḍu*, koji je obnašao

¹³ Vidi: Homer, 18. 478-608.

¹⁴ Vidi: Homer, 19, 254-265.

¹⁵ Vidi: Lesky, str. 38.

¹⁶ Vidi: Homer, 21. 1-365; Lesky, str. 38.

¹⁷ Vidi: Homer, 22. 1-247.

¹⁸ Vidi: Homer, 22. 275-360.

¹⁹ *Pāṇḍave* čine petorica braće: Arjuna, o kojemu se u ovom radu govori, *Bhīma*, *Yudhiṣṭhira* te blizanci *Nakula* i *Sahadeva*.

²⁰ *Kaurave* ili *Dhṛtarāṣṭre* čine stotinu braće, među kojima su najznačajniji *Duryodhana*, koji služi kao negativac u priči, *Vikarna* i *Duśśāsana*. Vidi: Dowson, str. 191-192, 199.

kraljevsku vlast umjesto bolesnog i slijepog *Dhṛtarāṣṭre*,²¹ zbog greške koja rezultira prokletstvom odlazi u samoprogonstvo,²² nakon čega vlast pada na *Dhṛtarāṣṭru*, koji zbog svog stanja mora izabrati nasljednika. Pravo na prijestolje polaže njegov najstariji sin *Duryodhana*, kao sin aktualnoga kralja, ali i najstariji *Pāṇḍuov* sin *Yudhiṣṭhira*, budući da je i on sin bivšega kralja.²³

Kada *Dhṛtarāṣṭra* imenuje *Yudhiṣṭhiru* svojim zakonitim nasljednikom, u zavidnome *Duryodhani* raste golema mržnja te među *Kauravama* zavlada veliko neprijateljstvo prema *Pāṇḍavama*, zbog čega podmeću požar u kojemu izgara dvor *Pāṇḍava*.²⁴ Kako bi održao mir, kralj dijeli kraljevstvo napola i objema stranama dodjeljuje jednak dio, ali pohlepni *Duryodhana* uz pomoć ujaka *Śakunija* organizira dvije igre kockanja prilikom kojih *Pāṇḍave* na prijevaru gube svoj dio kraljevstva i bivaju prognani na dvanaest godina.²⁵

Tijekom tih dvanaest godina progonstva i asketskoga života u šumi *Pāṇḍave* proživljavaju brojne pustolovine: Arjuna odlazi u planine, gdje od svog nebeskog oca *Indre*²⁶ i drugih bogova prima razna božanska oružja te među nebesnicima živi pet godina,²⁷ dok *Bhīma* stječe slavu i moć porazivši brojne zloduhe koji opsjedaju šumu.²⁸ Trinaestu godinu braća provode na dvoru kralja *Virāṭe*, gdje obavljaju razne poslove ne otkrivajući tko su zapravo, ali naposljetku Arjuna vraća kraljevu stoku koju su bili ukrali *Kaurave* i tako spašava kraljevstvo, pa se kao nagradu za to junaštvo njegov sin *Abhimanyu* ženi *Virāṭinom* kćeri *Uttarom*, a sam kralj, uz njihovog moćnog rođaka *Kṛṣṇu* i tasta *Drupadu*²⁹ koji također prisustvuju vjenčanju, postaje *Pāṇḍavama* velik saveznik u borbi protiv *Kaurava*.³⁰

Nakon isteka trinaeste godine njihova progonstva, braća pokušavaju sklopiti primirje sa svojim rođacima i vratiti se u svoje kraljevstvo, ali *Kaurave* odbijaju ikakve pomisli na mirenje sa svojim zakletim neprijateljima, stoga *Pāṇḍave* nemaju drugog izbora doli poslušati

²¹ *Dhṛtarāṣṭra* je bio slijep od rođenja. Vidi: Dowson, str. 191.

²² Vidi: Aithal, str. 139-140; Dowson, str. 191.

²³ Vidi: Dowson, str. 192.

²⁴ Vidi: Dowson, str. 192; Winternitz, str. 331-332.

²⁵ Vidi: Dowson, str. 193-194, Winternitz, str. 338-346.

²⁶ Arjunin je pravi otac gospodar neba *Indra*. Vidi: Dowson, str. 191-192.

²⁷ Vidi: Winternitz, str. 347-349.

²⁸ Vidi: Winternitz, str. 348-349.

²⁹ *Drupada* je otac *Draupadi*, zajedničkoj ženi *Pāṇḍava*. Vidi: Dowson, str. 102.

³⁰ Vidi: Winternitz, 346-356.

savjet koji su od dobili od *Kr̥ṣṇe* još dok su živjeli u šumi: moraju zaratiti s *Kauravama* kako bi vratili svoju čast i kraljevstvo.³¹

Vojske jedne i druge strane okupljaju se na *Kurukṣetri*, svetom polju njihovih predaka, te svaka strana međusobno dogovara način ratovanja. Arjuna zapovijeda svom rođaku i vozaču kola *Kr̥ṣṇi* da ga poveze po polju kako bi vidio protivničku vojsku: tada nastupa Arjunin trenutak oklijevanja, budući da na bojištu prije samoga početka sukoba vidi lica svojih rođaka, učitelja i prijatelja³² protiv kojih se mora boriti, pa se, shrvan osjećajima i nevoljan ratovati protiv vlastite krvi ovim riječima obraća svojem rođaku i vozaču *Kr̥ṣṇi*:

„dṛṣṭvemaṃ svajānaṃ kr̥ṣṇa yuyutsum samupasthitam
sīdanti mama gātrāṇi mukhaṃ ca pariśuṣyati
vopathuś ca śarīre me romaharṣaś ca jāyate
gāṇḍīvaṃ sramsate hastāt tvak caiva paridahyate“³³

(Vidjevši svu tu rodbinu, *Kr̥ṣṇo*, prisutnu (i) željnu borbe / moji udovi drhte i usta se suše / te se mojim tijelom širi drhtanje i ježenje kože; / *Gāṇḍīva*³⁴ (mi) ispada iz ruke i koža se žari)

Zatim postavlja pitanje moralnosti djela koje se sprema učiniti:

„pāpam evāśrayed asmān hatvaitān ātatāyinaḥ
tasmān nār̥hā vayaṃ hantuṃ dhārtarāṣṭrān svabāndhavān
svajānaṃ hi kathaṃ hatvā sukhinaḥ syāma mād̥hava“³⁵

(Ubivši te napadače grijeh bi zaista pao na nas, / zato Dhārtarāṣṭre ne zaslužuju da ih mi ubijemo zajedno s prijateljima; / kako ćemo to postati sretni ubivši rođake, o *Mād̥havo*?³⁶)

Konačno odustaje od sukoba i predaje se na milost i nemilost neprijatelju:

³¹ Zapravo su *Kaurave* ti koji prvi objavljuju rat. Vidi: Winternitz, str. 356-359.

³² U protivničkoj se vojsci osim *Kaurava* nalaze i njihovi učitelji *Droṇa* i *Bhīṣma* te njihov brat *Karṇa*, pa i mnogi drugi.

³³ *Mahābhārata*, 6. 23. 28-29.

³⁴ *Gāṇḍīva* je Arjunin božanski luk. Vidi: Dowson, str. 110.0

³⁵ *Mahābhārata*, 6. 23. 36.

³⁶ Pridjevak *Kr̥ṣṇe*. Vidi: Dowson, str. 188.

„yadi mām apratikāram aśastram śastrapānayaḥ
dhārtarāṣṭrā raṇe hanyus tan me kṣemataram bhavet
evam uktvārjunaḥ saṁkhye rathopastha upāviśat
visṛjya saśaram cāpam śokasaṁvignamānasah“³⁷

(Čak i da me nenaoružanoga i bez pružanja otpora naoružani / *Dhārtarāṣṭre* na ratištu ubiju, to bi za mene bilo bolje. / To rekavši na ratištu, Arjuna je sjeo na sjedalo na kolima / odloživši luk sa strijelama s tugom i žalošću na umu.)

Na to mu se *Kṛṣṇa* pokazuje kao avatar vrhovnoga boga *Viṣṇua*,³⁸ i otkriva mu svoju filozofiju o duši i njezinoj svrsi, čime započinje dio *Mahābhārate* koji se naziva *Bhagavad gītā*.³⁹ U trećem poglavlju *Bhagavad gīte* *Kṛṣṇa* otkriva Arjuni kako je sve podložno *karmi*,⁴⁰ te kako je nedjelovanje također jedan vid djelovanja koji ostavlja posljedice,⁴¹ a kako pravi izvor sreće zapravo leži u razvoju duha i prihvaćanju *karme*.⁴² Nakon poduljeg dijaloga Arjuna, poučen božanskim naukom, shvaća da mora djelovati iz dužnosti i sudjelovati u ratu, pa, ohrabren, ponovno uzima luk i strijele u ruke te se priključuje svojoj vojsci koja hrli u boj predvođena *Yudhiṣṭhirom* i *Bhīmom*.⁴³

Nakon mnogo smrti i bezbrojnih junaštava, rat završava pobjedom *Pāṇḍava* i smrću *Duryodhane*, poslije čega se pobjednici vraćaju u svoje kraljevstvo u *Hastināpuri*,⁴⁴ gdje *Yudhiṣṭhira* na savjet mudraca žrtvuje konja te se tako čisti od grijeha i preuzima vlast kao kralj *Hastināpure*.⁴⁵

3. ŽENSKA STRANA EPSKIH JUNAKA

³⁷ *Mahābhārata*, 6. 23. 45-46.

³⁸ *Viṣṇu* je vrhovni bog principa očuvanja. Vidi: Dowson, str. 373-375. Vidi: *Mahābhārata*, 6. 27.

³⁹ *Bhagavad gītā* (skrt. „Pjesma gospodnja“) je 700 *śloka* duga filozofska rasprava između *Kṛṣṇe* i Arjune u kojoj se obrađuju pitanja smisla života, ljudske duše i karaktera, te duhovni rast. Vidi: Dowson, str. 45-46.

⁴⁰ *Karma* je hinduistički kozmički princip uzroka i posljedice.

⁴¹ Vidi: *Mahābhārata*, 6. 26. 4-5.

⁴² Vidi: *Mahābhārata*, 6. 26. 17.

⁴³ Vidi: *Mahābhārata*, 6. 41, 42.

⁴⁴ Prijestolnica kraljevstva. Vidi: Dowson, str. 124.

⁴⁵ Vidi: Dowson, 195; Winternitz, str. 372-373.

Osim gore izloženoga motiva odbijanja odlaska u rat, Ahileja i Arjuna veže još jedna crta posve atipična za epske junake koja ih u jednom trenutku stavlja u kožu suprotnoga spola. Naime, obojica junaka su jednom u životu morali provesti neko vrijeme u ulozi žene: Ahileja je majka Tetida, saznajući da je njezinu sinu suđeno poginuti u Trojanskom ratu, sakrila na otoku Skiru među kćerima tamošnjega kralja Likomeda, dok Arjuna u *Mahābhārati* godinu dana provodi kao eunuh ili hermafrodit zbog prokletstva kojim ga zbog neuzvraćene ljubavi kažnjava *apsara*⁴⁶ po imenu *Urvaśī*, pa na dvoru kralja *Virāṭe* podučava njezinu kćer *Uttaru* pjesmi i plesu, na koje se u indijskoj kulturi gleda više kao na „ženske“ nego „muške“ načine zabave.

3.1 Ahilej kao transvestit

Iako se takav razvoj događaja ne spominje u Ilijadi, rimski epičar Publije Papinije Stacije⁴⁷ u prvom pjevanju svojega epa *Ahileide* navodi kako je, znajući da je njezinome sinu suđeno poginuti u ratu pod Trojom, Ahilejeva majka Tetida pokušala djelovati protiv sudbine tako što ga je na prijevaru otela iz špilje kentaura Hirona⁴⁸ i otpremila ga na otok Skir,⁴⁹ gdje ga nagovara da odjene ženske haljine i da se ponaša kao žensko kako bi se mogao uklopiti i sakriti među kćerima tamošnjega kralja Likomeda:

„cedamus, paulumque animos submitte viriles
atque habitus dignare meos. si Lydia dura
pensa manu mollesque tulit Tiryntius hastas,
si decet aurata Bacchum vestigia palla
verrere, virgineos si Iuppiter induit artus,
nec magnum ambigui fregerunt Caenea sexus:
hac sine, quaeso, minas nubemque exire malignam.“⁵⁰

(Otidimo i odloži malo junački duh / pa prihvati moje ruho, ako je u tvrdoj ruci /

⁴⁶ *Apsare* su u hinduizmu ženski duhovi oblaka i voda. Vidi: Dowson, 20-21.

⁴⁷ Publije Papinije Stacije (lat. *Publius Papinius Statius*), rimski epičar, otprilike 45. – 96 g. poslije Krista. Vidi: Conte, str. 481.

⁴⁸ Ahileja je odgojio te ratnim umijećima i umjetnostima poučio mudri kentaur Hiron (grč. Χείρων).

⁴⁹ Skir (grč. Σκῆρος), otok u Egejskom moru.

⁵⁰ Stacije, l. 259-265.

Tirinćanin⁵¹ nosio lidijsku vunu i nježna „koplja“,⁵² / ako se pristoji da Bakho⁵³ u zlatnoj haljini pragove / prelazi, ako je Jupiter poprimio žensko obličje,⁵⁴ / i velikoga Ceneja⁵⁵ nije slomio dvojadi spol: / ovime dopusti, molim (te), izaći iz prijatnji i zlokobnog oblaka.)

Ahilej u početku odbija, budući da se junaku ne pristoji nositi žensku odjeću, ali pristaje to napraviti kada ugleda kraljeve kćeri i među njima posebno lijepu Deidamiju.⁵⁶ Tetida ga zatim oblači u ženske haljine te ga podučava ženstvenim kretnjama i ponašanju, nakon čega ga predstavlja samom kralju Likomedu:

„Protinus adgreditur regem atque ibi testibus aris
'Hanc tibi' ait 'nostri germanam, rector, Achillis –
nonne vides ut torva genas aequandaque fratri? –
tradimus. arma umeris arcumque animosa petebat
ferre et Amazonio conubia pellere ritu.“⁵⁷

(Odmah prilazi kralju i tamo s oltarima kao svjedocima / „Ovu tebi“ reče „sestru moga, vladaru, Ahileja – / zar ne vidiš kako je prodorna i s obzirom na obraze slična bratu? – / predajemo. Ratoborna, htjela je oružje i luk na ramenima / nositi i po amazonskom običaju odbiti brak.)

Likomed tada prihvaća prurušenoga Ahileja koji nadalje živi zajedno s njegovim kćerima. U međuvremenu se grčka vojska s ciljem pohoda na Troju skuplja u Aulidi i svi se pitaju gdje je Ahilej, na što odgovara vrač Kalhant nakon bijesne proročke vizije.⁵⁸ Etolski kralj Diomed i lukavi Itačanin Odisej dobrovoljno se javljaju da otplove za Skir i dopreme

⁵¹ Tirinćanin je ovdje Heraklo, a epizoda na koju se ovdje aludira jest njegovo služenje liđanki Omfali kao pokora za ubojstvo Ifita, pri čemu je morao obavljati ženske poslove. Vidi: Propercije, *Elegije*, 3. 11. 17-20.

⁵² *Hastas* podrazumijeva preslice ili igle za pletenje, dok doslovno znači „koplja“.

⁵³ Bakho (lat. *Bacchus*) je rimski bog vina, raskalašenosti i veselja, pandan grčkome Dionizu, koji se redovito prikazuje odjeven u šafranastu ili zlatnu haljinu. Vidi: Aristofan, *Žabe*, 332.

⁵⁴ Vrhovni rimski bog Jupiter se po nekim pričama preobrazio u božicu lova Dianu kako bi obljubio Kalistu. Vidi: Ovidije, *Fasti*, 2. 153-192.

⁵⁵ Ovidije u svojim *Metamorfozama* (12. 189-257) opisuje kako je Neptun lapićanku Cenidu na njezinu zamolbu pretvorio u muškarca Ceneja i učinio ju nepobjedivom.

⁵⁶ Heslin, str. 12.

⁵⁷ Stacije, 1. 349-353.

⁵⁸ Vidi: Stacije, 1. 526-535.

Ahileja u Aulidu kako bi mogli isploviti.⁵⁹ Ahilej se tada zaljubljuje u lijepu Deidamu s kojom potajno vodi ljubav, prilikom čega ona zatrudni i rodi mu sina koji će se kasnije nazvati Pir Neoptolem;⁶⁰ nakon rođenja sina Ahilej Deidamiji otkriva tko je zapravo, no to (kao i dijete) drže u tajnosti od kralja i ostalih kćeri.⁶¹ Odisej i Diomed stižu na otok Skir donoseći brojne darove za kralja i njegove kćeri, pa, vidjevši da se jedna od djevojaka posebno zanima za oružje, Odisej prepoznaje Ahileja.⁶² Tada se na Odisejevu zapovijed oglašava ratna truba, na što bježe svi osim Ahileja, koji skače na oružje i sprema se za boj, te se tako razotkriva pred svima.⁶³ Kad se zbrka napokon utiša, on priznaje kralju tko je i pokazuje mu svoga sina s Deidamijom koju na kraju ženi, a nakon nagovaranja od strane Odiseja i Diomeda šalje se glasnik Ahilejevu ocu Peleju te Ahilej slijedi svoju sudbinu i odlazi s njima u Aulidu.⁶⁴

3.2 Arjuna kao eunuh ili hermafrodit

U 46. pjevanju treć knjige *Mahābhārata* opisana je sljedeća zgodica: naime, na dvoru boga *Indre* u *apsari Urvaśī* se budi strast prema Arjuni, pa se u sumrak ona lijepo odjene i odlazi u njegovu ložnicu, gdje ju on nenadano dočekuje. Ona mu se nudi s željom da spolno opći s njime, no Arjuna to odbija zato što je ona nekoć bila žena njegova pretka *Purūrava*,⁶⁵ pa je ne može doživjeti kao ljubavnicu, već je vidi kao majku.⁶⁶ Čuvši to, ona poludi od bijesa te ga proklinje da godinu dana živi kao eunuh ili hermafrodit, što se i događa u trinaestoj godini progonstva *Pāṇḍava*.⁶⁷

Na početku četvrte knjige Arjuna stiže na dvor kralja *Virāte* prerušen u eunuha po imenu *Brhannaḍā*,⁶⁸ a predstavlja se kralju na sljedeći način:

⁵⁹ Vidi: Stacije, 1. 539-552.

⁶⁰ Kada odraste, Ahilejev sin dolazi na obale Male Azije i sudjeluje u rušenju i pljačkanju Troje, pri čemu ubija mnoge slavne Trojance i baca Hektorova sina Astijanakta sa zidina grada. Vidi: Vergilije, *Eneida*, 2. 469-553.

⁶¹ Heslin, str. 12.

⁶² Vidi: Stacije, 1. 866-873.

⁶³ Heslin, str. 12.

⁶⁴ Vidi: Stacije, 1. 891-960.

⁶⁵ Vidi: Dowson, str. 257-258; 199.

⁶⁶ Vidi: *Mahābhārata*, 3. 46.

⁶⁷ Vidi: Winternitz, str.

⁶⁸ Vidi: Hildebeitel, str. 160.

„gāyāmi nṛtyāmy atha vādayāmi; bhadro 'smi nṛtte kuśalo 'smi gīte
tvam uttarāyāḥ paridatsva mām svayam; bhavāmi devyā naradeva nartakah“⁶⁹

(Pjevam, plešem i sviram također: dobar sam u plesu i sposoban u pjevanju. / Ti zaduži mene osobno oko *Uttare*; kralju, bit ću princezin učitelj plesa.)

Kralj ga zapošljava kao učitelja pjevanja i plesa svoje kćeri *Uttare*, te on tako provodi godinu dana na njegovu dvoru.⁷⁰ Krajem te godine *Kaurave* napadaju kraljevstvo koje je tada bez kralja te iz njega kradu mnogo stoke, a princ *Uttara*⁷¹ se, uzevši Arjuna kao vozača svojih kola, odlazi boriti s njima. Ugledavši prvi put vojsku *Kaurava*, *Uttaru* obuzima strah i želi pobjeći, ali mu na to Arjuna otkriva svoj pravi identitet i pokazuje svoje skriveno oružje, nakon čega se samostalno bori protiv *Kaurava* te pobjeđuje i vraća stoku u kraljevstvo.

Po isteku godine Arjuna se ponovno pretvara u muškarca, a kralj mu, saznavši za njegov identitet i junaštva, nudi *Uttaru* za ženu, što on odbija, pa se njome ženi njegov sin *Abhimanyu*, a na svadbi prisustvuju i tast petorice *Pāṇḍava*, kralj *Drupada*, te njihov božanski rođak *Kṛṣṇa*. Taj događaj označava kraj četvrte knjige i početak priprema za rat u kojemu kralj *Virāṭa* i princ *Uttara* sudjeluju kao saveznici *Pāṇḍavama*.⁷²

4. ZAKLJUČAK

Usporedivši sadržaj tekstova *Ilijade* i *Mahābhārate* da se zaključiti da se kod likova Ahileja i Arjune javlja sličan motiv, a to je odbijanje sudjelovanja u ratu: naime, posvadiвши se s Agamemnonom, pri čemu biva obeščašćen, Ahilej odbija ratovati, no pravi je razlog tomu to što mu je suđeno poginuti u Trojanskom ratu, dok se Arjuna, vidjevši lica svoje rodbine i učitelja s kojima mora ratovati, pita kakvo dobro može proizaći iz ubijanja vlastite krvi, nakon čega gubi svaku volju za ratovanjem te odlaže svoj luk i strijele. Dakle, Ahilejev je razlog za odbijanje sukoba strah za vlastitu egzistenciju, dok je Arjunin razlog etičke i emocionalne prirode, a te se situacije rješavaju na sljedeći način: Ahilej se vraća u bitku tek kad Hektor

⁶⁹ *Mahābhārata*, 4. 10. 8.

⁷⁰ Vidi: Winternitz, str. 353-356.

⁷¹ *Virāṭin* sin zove se *Uttara*, a kći *Uttarā*, što je ženska verzija bratova imena.

⁷² Vidi: Winternitz, str. 353-356.

ubije njegova prijatelja Patrokla, zbog čega bijesni Ahilej kod rijeke Skamandar izvrši pokolj nad Trojancima i naposljetku ubija samog Hektora.

Nadalje, dvojici junaka je zajedničko i to što na sebe preuzimaju žensku ulogu: u Ahileidi Tetida svoga sina Ahileja oblači u žensku odjeću i sakriva na otoku Skiru među kćerima kralja Likomeda, dok u *Mahābhārati* Arjuna zbog prokletstva *apsare Urvāṣī* godinu dana provodi kao eunuh na dvoru kralja *Virāṭe* te podučava princezu *Uttaru* pjesmi i plesu. Konačno, Ahileja razotkrivaju i odvođe u rat lukavi Odisej i Diomed, dok istekom jedne godine Arjuna ponovno postaje muškarac te zbog njegovih junaštava njegov sin *Abhimanyu* dobiva *Uttaru* za ženu.

Iz gore navedenoga može se zaključiti da su dvojica junaka po obrađenim motivima vrlo slični, što ostavlja prostora razmišljanju o tomu da su oni možda zapravo dva različita prikaza istog indoeuropskog junaka, izmijenjenog kroz stoljeća usmene predaje i kulturološke razlike između starih Indijaca i Grka.

5. IZVORI I LITERATURA

- Agoramoorthy, Govindasamy, Minna J. Hsu. 2015. Living on the Societal Edge: India's Transgender Realities. *Journal of Religion and Health* 54, no. 4: 1451-1459.
- Aithal, S. Krishnamoorthy. 2009. Prayers/Insults, Blessings/Curses, and Conditional Clauses in "The Mahabharata". *Indian Literature* 53, no. 2 (250: 132-141).
- Andrijanić, Ivan. 2018. *Gramatika sanskrta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Aristophanes. 1906. *Aristophanous Batrachoi. The frogs of Aristophanes*. London: Archaeological Institute of America.
- Conte, Gian Biagio. 1999. *Latin Literature*. Translated by Joseph B. Solodow. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Heslin, P. J., Peter Joseph Heslin. 2005. *The Transvestite Achilles*. Cambridge University Press.
- Hiltebeitel, Alf. 1980. Śiva, the Goddess, and the Disguises of the Pāṇḍavas and Draupadi. *History of Religions* 20, no. 1/2: 147-174.
- Homer. 1931. *Homeri Ilias*. Edited by Thomas W. Allen. Oxford: Clarendon Press.
- Ježić, Mislav. 1999. *Ṛgvedske upanišadi: Aitareya i Kauṣītaki, dodatak Bāṣkalamantra-upanišad*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Ježić, Mislav. 2016. *Hellada i Indija: Poredbenofilozofijske rasprave*. Zagreb: Školska knjiga.
- Katičić, Radoslav. 1973. *Stara indijska književnost: Sanskrtska, palijska i prakrtska*. Zagreb: Nakladni zavod matice hrvatske.
- Lesky, Albin. 2001. *Povijest grčke književnosti*. Preveo Zdeslav Dukat. Zagreb: Golden marketing - tehnička knjiga.
- Macdonell, Arthur Anthony. 1974. *A Sanskrit Grammar for Students*. Oxford: Oxford University Press.
- Monier-Williams, Monier, Carl Cappeller, Ernst Leumann. 1899. *A Sanskrit-English Dictionary: Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European Languages*. Oxford: Clarendon Press.
- Naso, Publius Ovidius. 2005. *Fastorum libri sex*. Edited by Edward Courtney. Boston: Walter de Gruyter.
- Propertius, Sextus Aurelius. 1990. *Elegies*. Edited by G. P. Goold. Loeb Classical Library. Cambridge: Harvard University Press.

- Statius, P. Papinius. 1954. *Achilleid*. Edited by O. A. W. Dilke. Cambridge: Cambridge University Press.
- Virgil. 1972. *Aeneis*. In *P. Vergili Maronis Opera*, Edited by R. A. B. Mynors. Oxford: Oxford University Press.
- Vyasa. 2015. *The Mahabharata*. Translated by Bibek Debroy. Haryana: Penguin Random House.
- Winternitz, Maurice. 1977. *A History of Indian Literature*. Translated by Shilavati Ketkar. New Delhi: Oriental Books Reprint Corporation.
- Zigler, Ronald Lee. 1994. Reason and Emotion Revisited: Achilles, Arjuna, and Moral Conduct. *Educational Theory* 44, 63-78.

Elektronični izvori:

The Mahabharata in Sanskrit. Edited by Muneo Tokunaga and John D. Smith. Available at: <https://www.sacred-texts.com/hin/mbs/index.htm> (15. rujna 2020.).